

відсотків та пені на повну суму векселя, а також витрати на опротестування та інші витрати. При цьому банк не зобов'язаний відшкодувати векселедержателю витрати на опротестування, якщо векседавець застосував відповідні вексельні застереження, зокрема, «обіг без витрат» або «без протесту», які вказують на те, що векседавець зняв із себе відповідальність за будь-які витрати за цим векселем.

Необхідно звернути увагу на те, що коли аваль наданий за акцептанта або векседавця простого векселя, то для звернення вимоги до банку-аваліста здійснення протесту не є обов'язковим. При цьому банкам слід завжди вимагати від векселедержателя належних доказів того, що той звертався з вимогою про платіж або акцент і отримав відмову.

У тих випадках, коли з вимогою про платіж до банку звертається не останній векселедержатель, особа, яка придбала вексель у порядку регреса, то відповідальність банку настає тільки перед тим із надписувачів, який вчинив свій підпис після позичальника.

Отже, відомий тільки вексельному праву інститут авала, суть якого – вексельне поручительство, має істотну відмінність від класичного поручительства, врегульованого нормами цивільного законодавства.

Вексельне поручительство не співпадає з поняттям та правилами поручительства у цивільному праві, оскільки за своєю природою поручительство у цивільному праві являє собою цивільно-правовий договір у письмовій формі між основним кредитором і особою, що видала поручительство, а аваль являє собою односторонній правочин, у результаті якого аваліст видає гарантію за платіж по зобов'язанням конкретної особи боржника перед будь-якою особою, яка легітимує себе як кредитор.

І.П. МОЗГОВИЙ

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕРКОВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ПРОБЛЕМА КАНОНІЧНОГО ПРАВА

Універсальне церковне законодавство не може бути частиною державного законодавства. Але складність державно-правових відносин потребує знання працівниками правової сфери основ канонічного права, яка допомагає вирішувати певні аспекти міжлюдських взаємин. Однією з проблем канонічного права є організація церковного управління.

Так, православна церква поділяється на частини, що в своїй сукупності складають єдину Вселенську церкву. Її першими правителями були апостоли, яким Засновник і Глава церкви дав усі духовні повноваження. З розширенням церкви апостоли встановили посади дияконів (διάκονος – служитель), потім пресвітерів (πρεσβύτερος – старійшина). Першим довірені матеріальні потреби, другим – пастирська влада. Згодом свої повноваження апостоли передали обраним спадкоємцям

– єпископам (επίσκοπος – охоронець). Так у церкві утворилася ієрархія (священоначальство), члени якої склали клір (κλήρος – жеребок, тут – наділ за жеребком). При встановленні в церкві нижчих посад (читців, псаломщиків та ін.) вони також були зараховані до кліру і склали його нижчий розряд. Решту членів церкви називали мирянами. Надалі встановлені посади митрополитів (чії міста були матірними для інших єпископів), екзархів, найзначніші з яких стали патріархами.

Специфікою православ'я є те, що, на відміну від католицизму, воно не має єдиного церковного центру. Правда, догматично Вселенська Православна Церква постає як єдине ціле. Вважається, що сфера її діяльності поширюється на весь світ. Але її присутність і вплив проявляються переважно в Східній Європі, Росії, на Балканах та на Близькому Сході, де вона називається Церквою Східною. Вселенська церква складається з помісних церков, ті – з менших адміністративних одиниць. В територіальному розмежуванні помісні церкви узгоджуються з політико-адміністративним поділом, з державними і адміністративними кордонами. Цей принцип знаходить опосередковане обґрунтування в самих канонах.

Сьогодні світове православ'я представляють насамперед 15 автокефальних (αυτός – сам, κεφαλή – голова) церков, тобто незалежних від інших помісних церков. Тут діє юридичний принцип: ніхто не може дати другому більше прав, ніж він має їх сам. Тому засновувати нову автокефалію може єпископат Вселенської церкви або єпископат церкви вже автокефальної. Першими церквами, чия автокефалія була визнана Вселенськими соборами, стали Константинопольська (IV ст.), Александрійська (IV ст.), Антіохійська (IV ст.) та Єрусалимська (IV ст.) церкви, котрі разом з Римською церквою склали пентархію церков, що мала місце в Пізній Римській імперії. На III Вселенському соборі в Ефесі (431) була визнана також автокефалія Кіпрської церкви.

Оскільки з VIII ст. східні християни не брали участі у Вселенських соборах і не визнавали їх, надалі питання про нову автокефалію чи ліквідацію старої вирішувалося єпископатам помісних церков, компетенція якого, на відміну від вселенського єпископату, поширюється лише за межі своєї церкви. Правом надати автокефалію від імені церкви кіріархальної (κυριακή οίκου – дім Господній), тобто панівної, новій помісній церкві володіє також собор, що включає єпископів, кліриків і мирян.

Пізніше за таким принципом Константинопольський патріархат надавав автокефалію Болгарській (927/932, 1235, 1945), Сербській (1219/1221, 1557, 1879, 1920), Елладській (1833, 1850), Румунській (1885) і Албанській (1937) церквам. Автокефалія може встановлюватися й іншим шляхом – це траплялося тоді, коли, наприклад, влада кіріархальної церкви схилилася в єретизм чи розкол. В таких умовах після Флорентійського собору (1441) опинилася Руська церква, яка в 1448 проголосила свою автокефалію, що була визнана була через 141 рік (1589). Згодом Руська

церква, за традиційним принципом, дарувала автокефалію Грузинській (1943), Польській (1948), Чехословацькій (1951) і Американській (1970) церквам.

Деякі з православних церков (Болгарська, Сербська, Грузинська) мали автокефалію і раніше, але потім тимчасово втрачали її. Траплялося також злиття кількох автокефальних церков в одну. Так, в 1920 р. три автокефальні церкви (Сербська, Карловацька і Черногорська), одна автономна (Босно-Герцеговинська) та частини Константинопольської і Буковинсько-Далматинської церков об'єдналися в єдину Сербську церкву, визнану константинопольським патріархом у 1920 році.

Найчастіше автокефалія проголошувалася церквою, яка, зміцнівши, прагнула до незалежності, самостійно чи за підтримки світської влади, а вже потім вона знаходила підтвердження в православному світі. І часом від проголошення автокефалії до її офіційного визнання проходили роки: Російська (1448–1589), Елладська (1833–1850), Румунська (1865–1885), Болгарська (1870–1945), Грузинська (1917–1943), Сербська (1919–1920), Албанська (1922–1937), Польська (1924–1948).

Церква, яка володіє автокефалією, має самостійне джерело влади. Адже її перші єпископи, її глава поставляються своїми архієреями. Не випадково канони надають тобто, в автокефальній церкві право без домагання і без обмеження самим здійснювати поставлення єпископів. Оскільки для архіпастирської хіротонії вимагається участь трьох єпископів, а поставлення здійснюється на вакантну кафедру, це означає, що для автокефального буття церква повинна мати не менше чотирьох єпископських кафедр.

Самостійність автокефальних церков носить обмежений характер, проявляючись тільки стосовно інших помісних церков, але не стосовно Вселенської церкви, частиною якої вони є. Тому не може бути й мови про самостійність окремої помісної церкви в області віровчення, яке єдине і зберігається Вселенською церквою від початку. Будь-яке розходження з істиною, яка зберігається всією церквою, тягне за собою випадання з церковного лона. Тому в області богослужіння самостійність автокефальних церков обмежена відповідністю богослужіння єдиному догматичному вченню і прагненням до одноманітності. Водночас автокефальна церква сама готує для себе міро, канонізує своїх святих, складає нові чинонаслідування і піснеспіви. Повною самостійністю користується автокефальна церква і в області адміністративної та судової діяльності.

Всі автокефальні церкви рівноправні. Разом із тим у диптихах (поминальних списках) кожній церкві при розподілі місць на соборах, у рамках міжцерковного етикету відведене своє місце – «ранг честі» – у загальному ряду, який не має догматичного значення. В основі диптиха лежать такі принципи: а) давність церков; б) хронологічна послідовність проголошення автокефалії; в) політичне значення міст, що мають кафедри перших єпископів помісної церкви. Сьогодні 9 автокефальних церков

(Константинопольська, Александрійська, Антіохійська, Єрусалимська, Елладська, Російська, Сербська, Румунська, Болгарська) очолюють патріархи, а решту – митрополити й архієпископи.

Окрім автокефальних церков, існують ще церкви автономні (αυτός – сам, νόμος – закон). Це поняття вживається по відношенню до помісної церкви, яка має досить широку, але не повну самостійність. Прикладом цього може служити статус РПЦ до 1448 р., хоча сам термін «автономія» тоді ще не вживався. Головна відмінність між автокефальною і автономною церквою полягає в тому, що перша має самостійну ланку апостольської спадкоємності і її єпископи, включаючи першого, поставляються її ж архієреями, тоді як автономна церква такої незалежності позбавлена, її перший єпископ поставляється вищою владою кіріархальної церкви. Остання затверджує також статус і статут автономної церкви.

Статус автономної церкви є перехідним, тому в історії спостерігається дві тенденції в долі автономних церков: а) доростання до автокефалії і отримання її; б) втрата автономії, перетворення на звичайний митрополичий округ чи єпархію. Сьогодні диптихи Вселенської Православної Церкви включають 7 автономних церков, які перебувають у юрисдикції Константинопольського (Фінляндська, Естонська апостольська), Антіохійського патріархатів (Північноамериканська митрополія), Єрусалимського (Сінайська) та Московського (Японська, Китайська, Естонська апостольська) патріархатів. В юрисдикції Константинопольського патріарха перебуває Критська напівавтономна архієпископія.

Вселенське православ'я репрезентують також 7 «позадидиптихальних» церков, які самостійно проголосили свою автокефалію і допокищо не отримали її підтвердження хоча б найвпливовішими православними церквами. Це: Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП), Українська, Білоруська, Македонська, Болгарська (паралельна) і Чорногорська автокефальні православні церкви. Незважаючи на те, що автокефалія цих церков ще не визнана, вони не мають догматичних відмінностей від церков канонічних, повторюють тернистий шлях до автокефалії і, судячи з історичного досвіду, мають підстави набути її. Для держави ніякої відмінності між канонічною й неканонічною церквою немає.